

Soldatović megformálásában pontosan jelzi hovatarozását: az emberi figurák, az őzek, gólyák, varjak, lovak és kutyák olyan régóta meggyökeresedett jelentést hordoznak magukban, amelyet teljes egészében csak az itt élő, vajdasági ember tud felfedni és megfejteni.

A modern jugoszláv szobrászatban pedig elsősorban azok az emlékművek jelölik ki helyét, amelyeknek kijutott a szerencse, hogy bronzba öntsék őket, és életre kelhettek a síkság ege alatt. Ezek a szobrok őrzik művészetének maradandó értékét.

A kiállításon végigsétálva talán aggodalom vett erőt rajtunk, talán zavaró nyugtalanság, vészjósló érzések kerítettek hatalmukba bennünket, ám e művészet hitelességét és következetességét nem vonhatjuk kétségbe — hisz ezeknek a formáknak az a rendeltetésük, hogy nyugtalansítsák az embert.

Méltóságteljes, nyúlánk, lehajtott fejű figurák kísérek ki bennünket, koponyákba, kutyákba botlunk, és szinte kétségbeesetten kutatunk egy kis reménysugár után. A művészet álomvilágából kilépve azonban nem oldódhat fel aggodalmunk — hisz mindennapjaink csak igazolhatják a kiállítóteremben látottakat.

Dura Jakšić (1982) — álljunk meg még egy pillanatra az újvidéki Duna-parkban a nagy költő és festő előtt. A mélabúsan, hallgatagon ülő szobrot örökös vidámság veszi körül: a simogató gyermekkezek játék közben fényesre csiszolták a bronzot. Mi, akik már kinőttünk a gyermekkori biztonságából, a szobor arcán észrevesszük a szomorúságot. Van valami közös a költő és az őt megformáló szobrász sorsában: a világ rendjét ugyan nem változtathatták meg, de mindketten felsorakoztak azok közé, akik az élet és halál törvényei között alkotómunkájukkal az emberi lét nagyságát hirdetik.

Bela DURANCI

VOJNICS Ibolya fordítása

OTO LOGO SZÁRITS-EMLÉKMŰVE

Oto Logo munkái — az absztrakt szobrászat Hepworth-tól induló vonalának közhelyeit is érintve persze — összetett, nagy aranyékszerekre emlékeztetnek. Vajdasági születésű, és minden bizonnyal így kerülhetett rá sor, hogy éppen ő készítse el a júliusi női vitorlázórepülő Európa-bajnokságra Szárits János (Ivan Sarić) emlékművét.

A lokáció kitűnő. A szobrok a nyugodt kis terek intimitásában élnek igazán. Olykor megesisik velem, hogy nagyvárosokban betévedek egy-egy ilyen kis térre, és ott egy teljesen ismeretlen, patinaverejtékes emberke előtt azt mondom, igen, tán éppen ez a halhatatlanság.

Különös, hogy Logo, ez a par excellence absztrakt szobrász ilyen kitűnő figurális szobrot csinált.

Sok hasonló összetett figurális emlékművet ismerek, de valami miatt ez férközött legközelebb hozzám. Noha meglehetősen heterogén, semmi zavaró momentum sem mutatkozott rajta.

Ahogy az ember séta közben összefut régi ismerősevel, s leül elbeszélgetni vele, úgy szeretek a köztéri szobrokkal is találkozni, persze, beszélgetés közben aztán emelkedett, lázas, patetikus dolgokat is közölhet velem ismerősom, sőt kiabálhat is, csak az a lényeg, hogy ne mindjárt azzal kezdje. Persze, mondanom sem kell, hogy az ilyesmi felénk nagyon ritkán esik meg az emberrel.

Ám e szép késő őszi napokon pontosan így találkoztam Szárits Jánossal. Nagy, kerek betonplaton (amit fogaskeréknek is tekinthetünk) egy bőrkabátos (nem komisszárkabát), bőrmicis bronzember. Egyik kezében hatalmas légsavart ölel, a másikban kerékpárt tart maga mögött.

A légsavarban Antonioni csodálatos filmjének, ami valójában szintén egy szép őszi napról szól, a *Nagyítás*nak abszurd légsavarára, egyik lényeges metaforájára ismertem.

Egy konstruktőr, mondtam, de ebben a kifejezésben ott bujkált egy csöpp irónia is, utalás a szinte minden helységben fellelhető hibbant biciklisekre, repülőökre. Vagy ha nem is azokra, akkor a Bíró Miklós által szinte szociográfiai hitellel megörökített szabadkai biciklis lumpenek világra.

Nagy szerencsém volt, hogy amikor először találkoztam vele, valójában még semmi konkrétat sem tudtam róla, ugyanis az Európa-bajnokság idején, a leleplezéskor éppen nem olvastam újságainkat, de hát különben sem vagyok járatos sporttörténetünkben.

Tehát: egy fura szabadkai (vidéki) figurával futottam össze a szép kis téren.

Később Ádám Tibor kollégámtól tájékoztam róla, Ádám az 50-es években még találkozott a 77 éves öreg, elfeledett konstruktőrrel (különben 90 éves kort ért meg), és riportot készített vele.

Szárits János volt vidékünkön, Bácskában (de azt hiszem a Balkánon, sőt egész Közép-Európában is) az első ember, aki felrepült, szárnyra kelt. A szárnyakon való röptülés — az e területen történt hihetetlen fejlődés ellenére is, vagy éppen azért — még mindig őriz magában valamit a mítoszból, az álomból, Ikaroszból és abból az öregemberből, akiről Marquez az *Öregember szárnyakkal* című novelláját írta.

Szárits élsportoló volt (Magyarország, Ausztria, Szerbia kerékpár-bajnoka, autóversenyző, kardvívó, elsőként hozott futball-labdát ide, Belgrádba is például, de ez a sasorrú ember ezenkívül, mint riporterünk említi, kitűnő parkett-táncos is volt), szóval élsportoló, valamint repülőgéptervező.

Autóversenyzőként került ismeretségbe egy gyárossal, aki meghívta Párizsba, s ott összehozta a repülés úttörőjével: Louis Blériot-val. Viszátérve Szabadkára maga is gyorsan összeszerel egy repülőalkalmosságot és a Zorka mögötti legelőn, mint mondtam, felénk elsőként: felrepült, szárnyra kelt.

Ádám Tibor említett riportjában idéz egy korabeli újságból: „Úgy látszik, Bácska nem csak port terem, hanem tehetséget is. Ezt a tehetséget Szárits Jánosnak hívják. És ez a Szárits nem képviselőjelölt, aki a kiváló Hédervárinak holt lelkeket liferált, nem is bankár, aki milliókat kártyázott el, hanem egy egyszerű, szerény szabadkai adótisztviselő, a repülés bajnoka . . .”

Olvasva a riportot, egy mellékesen említett adat is megragadta figyelmemet, mármint az, hogy Szárits szerint: ő találta fel a helikoptert, ő és nem a Brégnét testvérek, illetve Asbóth Oszkár. Ez az adat azért tűnt nekem olyan lényegesnek, mert azt a bronz légcsavart, amit a szobron Szárits ölel, még inkább közelebb hozza Antonioni abszurdan szép légcsavarához.

Első alkalommal ott, a kis téren, még mint tudatlan, naiv sétáló, emlékszem, arra gondoltam — és ez akkor és most is az egyedüli lényeges dolog amire gondolhattam, gondolhatok — *helyből felemelkedni saját hajunknál fogva kiszakítani magunkat helyzetünkéből!*

De ami a többi hasonló jellegű, eklektikus szobor fölé, a szó szoros értelmében, magasan fölé emeli ezt az emlékművet, az dimenziója, amiről eddig még nem tettem említést.

A kerek betonplatóba ugyanis egy szép nagy papírrepülő, fehér márványrepülő bukik. Maga a repülő hajtogatott márványpapírja teljesen belesimul az alapba, olyan mint egy irkalap, Szárits valójában azon áll, csak a repülő farka magasodik ki hátul az egész komplexumnak dinamikát adva, de a vidéki, bukásokkal teljes sors kísértő cápauszonyaként is értelmezhető.

Ez a fehér márvány-papírrepülő a vidéki konstruktőr gyermeki tisztaságát, ártatlanságát mutatja, s éppen ezzel utal vissza azokra a fent említett lumpen biciklisekre, esernyővel repülő gyerekekre, falubolondokra is.

Oto Logo sokrétű tapasztalatának szintézise, váratlan szintézise ez a szobor, Vajdaság és az ország egyik legjobb emlékműve.

SZAJKÓ ISTVÁN

Szabadka, szombat délelőtt. Megyek fel a városházára, Szajkó műtermébe. Akárha már elkezdődött volna az esti Madách-előadás, zajos, vidám hangulat: nagyban, ám mégis katonás rendben folynak az esketések. Egy-egy menyasszonyt én is szemügyre veszek.

Ahogy felkapaszzkodok, meglepődve látom, a műterem közepén élet-nagyságú festmény: vőlegény és menyasszony, valós csokorral, persze jócskán meglocsolva fehér ragasztóval. Esküvői önarcképem, mondja, és a kép párjára mutat: minden ugyanaz (gyengéd, superiorikus fotó-realizmus), szép menyasszonyi ruha, csak ezen a képen kifogástalan fekete öltönyében a vőlegény — a festőművész megfordított, fejfelé áll, és hát a menyasszonyi csokornak is már csupán a tapacírozott alapja látszik, nem habzik túll rajta.

Aztán szanaszét sok-sok biciklis kép.

Említettem Szárits János bronzkerékpárja kapcsán Bíró Miklós szociográfiai értékű lumpen bicikliseit, azokat, akik a máguk képére, szinte élő jószággá nyúvik öreg masinájukat, definiálatlan kacatokat, ládákat, kalitkákat szállítanak az ócskapiacra, a galambpiacra, miközben egyenletesen pöfögnek szétrágott pipájukból. Szajkó mást tesz a kerékpárral itt, Szabadkán, a kerékpár egyik kis metropolisában: szuverén, modern jellé emeli.

Megőrizi idilli vonatkozását — útban a zöld, a ködlő vizek felé, megőrizi az önfeledt mozgás szépségét, olyannyira, hogy egy-egy pillanatra régi idilli képek jutnak eszünkbe, hintával, kilovagló lányokkal, ám — és ez a szajkói rejtély — ezeken a kerékpárokon nem ül senki,

*kis kerékpár gurul
nem ül rajta senki*

és mégis, majdnem mindegyik képen ott sejlik a közlekedési baleset is.

Valami számunkra ismeretlen erő kusza ideogrammvá gyűri, kereszteli a szép gépeket. Az áldozatot már elszállították, a történekről csak valami színes folt tanúskodik, persze, az sincs kizárva, itt valójában két angyal ütközött össze . . .

Persze, fontos hangsúlyozni, ez mind csak körülírás, Szajkó képein kevesebb és több van ennél: valami párhuzamos forgás, valami különös kecses szarv.

Az ő kerékpárjai, noha éppen csak sejlenek, mégis mind szépek, olyan szépek, választékosan, visszafogottan, mint tanára, Reiser kis virágosokrai.

Jerolim Mise, Motika és Tartaglia festett ilyen visszafogott, visszavont portrékat, csokrokat. Ők őrizték meg a festészet kontinuitását az ínséges időkben (Tartaglia például úgy, hogy közben még maximálisan radikális is tudott maradni).

Ljubo Babić írja, hogy Tartaglia tónusba olvasztja a formát, dematerializálja. Miséről azt, hogy megállt a befejezetlennél, a kuszánál, Krleža meg Misével kapcsolatban a szín lírai kultuszáról beszél.

Meg hát aztán Stančić, akinek vörös mozdonyfényei, parazsai különben is korrespondeálnak Szajkó macskaszemeivel.

De hát ezeket sem kell tudniuk a Szajkó-kép nézőinek, ezek csak Szajkó horvát kötődéseit hivatottak jelezni, zágrábi diák voltára utalnak.

Igen, Szajkó kerékpárjain ott kísért Szabadka, ott a zágrábi iskola gyengéd lírája, finom osztrákos rajzossága, ám benne az egész modern gesztusfestészet eredménye, ott Jasper Jons, Hokney is például. Az ő vásznain mintha Reiser virágcsendélete és Veličković száguldó agara ütközne össze.

A legfinomabb lepárlások és a legfokozottabb száguldások.

Szép képeket akar, lényeges számára, hogy tettszen az embereknek, de ezekben a szépségekben ott sejlik a borzongás, mint jeleztem, a végleges összegubancolódás is.

Nézünk le a városháza udvarára. A túltelített szemeteskonténerek — SAMO ZA SMEČE — közé kottaállványokat raknak, készülődnek az esti Ristić-előadásra.

Kíváncsi vagyok, mondja Szajkó a maga páratlan nyugodtságával, kiegyensúlyozottságával, mit csinálnak a biciklimmel, már évek óta ott tartom lenn. Félreteszik-e, vagy ott hagyják, hogy része legyen játéknak ez a kis árva kerékpár is, aminek már külön szuverén helye van a jugoszláv képzőművészetben. (Szajkó munkásságának ugyanis már komoly irodalma van: Duranci, Sebők, Depolo, Ljubomir Kljakić stb. írt róla.)

Megmutatja rajzait is. Nagy zöld-vörös-kék fűszálakkal írt kötetlen naplók, amelyeken itt-ott felsejlik, kezd elkülönülni, kikristályosodni valami a flekkek, maszatok, véletlenségek között. Például egy — a keleti mesterek fáinál is leheletfinomabb — fácska...

Szajkó különben a szecessziós Szabadka festője is (biztatom, vállalja ezt fel még jobban, úgy, mint, mondjuk, Stančić Varaždint), hiszen az ő anyaga nemcsak az olaj, a leheletfinom pasztell, hanem a beton is.

Lefelé menet eltévedek a városháza folyosóin — különös, hisz Ristić többek között épp nekem szánta e folyosók, e ház benépesítését, eltévedek, s ez azt sugallja: örökre megmaradok naiv nézője-szereplője lenni e mitikus, olykor tényleg borgesinek tűnő városnak, városházának.

TOLNAI Ottó